

DiákKörKép 2.

Tudományos diákköri írások a néprajz szegedi műhelyéből

TÁJ ÉS NÉPI KULTÚRA

A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai
Tanszékének kiadványsorozata

10.

Alapító szerkesztő: JUHÁSZ Antal

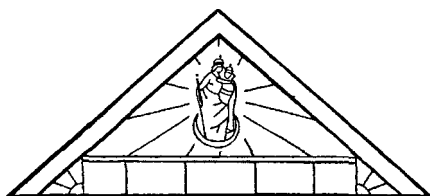
Sorozatszerkesztő: MÓD László és SIMON András

Solymossy Sándor Közhasznú Egyesület
Szeged

DiákKörKép 2.

Tudományos diákköri írások
a néprajz szegedi műhelyéből

Szerkesztette:
SIMON András

SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

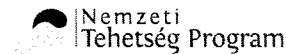
SZEGED
2015

Jelen kiadvány megjelenését

a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara által elnyert
NEMZETI TEHETSÉG PROGRAM
„Az Országos Tudományos Diákköri Tanács által elismert TDK-műhelyek
támogatása” című, NTP-TDK-14-0008 kódú pályázat támogatta.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Az első borítón:

Présház a balatonakali Les-hegy nyugati oldalán
(fotó: Törő Balázs)

A hátsó borítón:

Menyasszonyi láda a 21. századból makói mintára
(fotó: Márton Gábor)

© Szerzők és szerkesztő, 2015

ISSN 1785-0991
ISBN 978-963-306-393-4

Nyomdai kivitelezés:
Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Felelős vezető: Drágán György
www.innovariant.hu
<https://www.facebook.com/Innovariant>

TARTALOM

Békőszöntő (SIMON András)	7
APJOK Vivien: A makói múzeum menyasszonyi ládái és díszítőmotívumaik.	9
SZÉKELY Anna: Az autentikusság és hitelesség kérdésének vizsgálata három magyarországi néptáncverseny kapcsán.	26
CS. TÓTH Gabriella: A gombosi női ünnepi viselet A jelentéstartalom változása a 20. század elejétől napjainkig.	47
TÖRŐ Balázs: Tüzelőberendezések a Balatonakali szőlőhegyeken A szőlőhegyi kultúrtáj hasznosításának változásai.	71

A MAKÓI MÚZEUM MENYASSZONYI LÁDÁI ÉS DÍSZÍTŐMOTÍVUMAIK

BEVEZETÉS

Témamejelölés

2014-ben célul tűztem ki a makói menyasszonyi ládák monografikus szintű feldolgozását, melynek keretében a témát az anyagi kultúra (bútorművesség, asztalosmesterség), a folklorisztika (díszítőművészet), a muzeológia (tipológia, a gyűjteményben elfoglalt hely) és a társadalomnéprajz (használat, jelentőség a lányok, asszonyok körében) aspektusaiból is vizsgálni tervezem. Jelen dolgozatomban adatokat kívánok szolgáltatni a ládák stílus szerinti osztályozásához, melyet több szempont figyelembe vételével végzek el, ezek többek között: a bútorok felépítése, a motívumok, színek, formák, szerkezet – ebben az írásban a díszítőelemekre helyezem a legnagyobb hangsúlyt. Ez egy kezdődő kutatás egyik állomása, amely korántsem lezárt és végleges eredményeket mutat be. Mivel a vizsgált csoport több okból kifolyólag¹ folyamatosan változik, így a vizsgálat egyes szakaszaiban az adatok és eredmények is változhatnak.

A regionális szakirodalomban gyakran emlegetik, hogy a gabonatermesztők és a hagymakertészek ládái eltérőek, és egy-egy önálló stílusvariánst alkotnak;² valamint, hogy Makón már a 19. század elején kialakult menyasszonyiláda-stílus volt.³ Ertől eltekintve azonban nem áll rendelkezésünkre részletes, a ládákat akár a készítő mesterhez kötni képes osztályozás⁴ – ez a dolgozat ezt a hiányt is hivatott pótolni. „Csak sejtjük, de még nem tisztáztuk, hogy pl. Makó, Szeged asztalosbútorainak mik voltak a jellemzői.”⁵

A múzeumi tárgyak feldolgozásának hiányos volta nem újkeletű probléma. 1963-ban a Néprajzi Értesítő hasábjain írt az 1950 előtt gyűjtött tárgyak adatolatlanságának problémájáról Fél Edit,⁶ azonban látnunk kell, hogy – bár a probléma valóban hasonló – azóta eltelt több mint 50 év, így a körülmények, a társadalmi háttér és a

1 Egyrészt azért van folyamatos változásban, mert a raktározási problémák következtében kerülnek elő újabb ládák. Másrészt a későbbiekben bővíteni kívánom a vizsgálat körét nemcsak a makói, de a hódmezővásárhelyi és szegedi múzeumokban fellelhető ládákra is. Harmadrészt pedig vannak olyan ládák, amelyek a kopások vagy az átfestések, esetleg a szennyeződések miatt nem jól látható mintázattal rendelkeznek – ezek szakrestaurátori kezelésbe vétele után árnyaltabb lehet a kép.

2 http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/index_3.htm
2015. 04. 28.

3 K. CSILLÉRY 1990. 146.

4 Annak ellenére, hogy voltak kezdeményezések a makói ládák kutatására. Pl.: FEJÉR 1992. 121–131. és FEJÉR 1994. 131–140.

5 http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/index_3.htm
2015. 04. 15. (másodlagos innen: Domanovszky György 1981. 1. 118. – A magyar nép díszítőművészete)

6 FÉL 1963. 81–90.

múzeum funkciója is változott. Ezt pedig hangsúlyosan figyelembe kell venni, és kritikával kell kezelni.

Központi kérdésekként, problémaként jelenik meg tehát, hogy volt-e *makói stílus*? Ha igen, mik voltak a jellegzetes jegyei? Beszélhetünk-e a Csilléry Klára által is emlegetett, és általa „korán kialakult”-nak nevezett, *tipikus makói* bútorfestő stílusról? Miért jegyzik evidenciaként és miért tekinthetjük különbözőnek a hagymakertészek és a gabonások menyasszonyi ládáit? Köthetők-e mesterekhez az egyes stíluslemek? Oszályozhatók-e a használók szerint a ládák?

A kutatás értelmezési kerete a makói József Attila Múzeum néprajzi gyűjteményének jelenlegi⁷ ládakollekciója, amely egy 44 műtárgyból álló együttes. Am fontos kiemelni, hogy a módszertani keret kialakításakor még nem, a felmérések megkezdése után azonban kiderült, hogy nem minden láda áll rendelkezésre a múzeumban, illetve nem mindegyik van vizsgálható állapotban. Vannak, amelyek kiállításokban szerepelnek (például Ópusztaszeren), előfordul olyan, amelynek holléte jelenleg még nem tisztázott, és olyan darabok is vannak, amelyeken a korrózió és a lerakódások miatt egyáltalán nem kivehetőek a díszítmények. Így a vizsgálatba vont 44 ládából a dolgozatban 37 láda adatainak rendszerezése, elemzése, és ezek eredményeinek összevetése fog szerepelni. Ez így jelenleg csak részeredmény a makói menyasszonyi ládák stílustipológiájából, de úgy vélem, ezek a problémák csak időszakosan vetik vissza a munkát, a jövőben a hiányosságok pótlása elsődleges cél.

Az is kiemelendő, hogy az adathalmaz gyarapodása és folytonos változása mellett a lemért adatok új ismeretek birtokában pontosíthatók. Így a kutatásnak ez a szakasza, s így a dolgozat is a feldolgozás egy állomásának tekintendő, hiszen a benne foglalt eredmények a későbbiek során – a vizsgálat elmélyítése által – változhatnak, eltérhetnek a most leírtaktól. Jelen esetben még több a megválaszolatlan kérdés, mint a megválaszolt, a cél viszont az, hogy a monografikus feldolgozás során – ha nem is az összesre, de – a legtöbb kérdésre kielégítő válasz adódjék.

KUTATÁSMÓDSZERTAN

A kutatás célja, hogy a meglévő információk birtokában a megismerési folyamat⁸ során próbáljunk meg egy jelenséget, esetünkben a menyasszonyi ládát, társadalmi és kulturális összefüggésrendszerbe helyezni, s ennek keretein belül értelmezni. A hiányzó elemek pótlása a kontextualizálás során lehetséges, jelen esetben pedig a magyarországi és a dél-alföldi bútorkutatás szakirodalmához is szolgáltathat adatokat. A ládák földolgozásának 3 lépését mutatom be röviden a kutatómódszertani egységben.

⁷ 2015. április 30-ig bezárólag.

⁸ <http://www.kislexikon.hu/megismeres.html> 2014. 12. 08.

A gyűjteményegyüttes megismerése

A kutatási (és megismerési) folyamat első lépése magának a gyűjteménynek és a gyűjteményegyüttesnek a megismerése. Mivel a ládákat nem én gyűjtöttem és leltároztam, néprajzusként és a téma kutatójaként jelentős információhiányban szenvedek – a feltárás célja ennek az információhiánynak a megszüntetése. Fontos része tehát a kutatásnak a ládakollekció megismerése – hány darab műtárgy van, milyen a szerepük a néprajzi gyűjteményben, hol helyezkedik el a gyűjteményegység a raktárban, milyen állapotban vannak a ládák stb. Ez a dolog ugyan banálisnak és egyértelműnek tűnhet, mégis úgy vélem, hogy nem tudománytalan és haszontalan az alapokhoz való visszatérés, főként abban az esetben, ha egy a kutató számára ismeretlen anyagot kell földolgozni.

Saját első benyomásaim a következőek voltak: a ládák meglehetősen zsúfolt és átláthatatlan „rendszerbe” szerveződnek a raktáron belül. A mintákat szemlélve könnyen megállapítható volt, hogy többnyire egy motívumcsoport a domináns, míg voltak teljesen eltérő mintákkal rendelkező ládák is. Ez alapján előzetes hipotézis lehet, hogy van egyfajta *makói stílus*, amely ránézésre is látható, illetve van egy ettől eltérő stílus, amelynek eredete még nem tisztázott. Ezen túl vannak sehová sem sorolható motívumrendszerek, amelyek lehetnek akár az egyik, akár a másik stílus eltérő formái, de elképzelhető, hogy egy ezekről teljesen különböző stílusról van szó.

A leltárkönyvek vizsgálata

Lényegesnek tartom a leltárkönyvek vizsgálatát is. A leltárkönyv a gyűjteménybe iktatott műtárgyak listája, annál azonban mégis több: a gyűjteménybe kerülésről, a gyűjtő és leltározó személyéről, bizonyos esetekben a műtárgy értékéről és eredeti tulajdonosáról is szerezhetünk információkat. Természetesen itt is szembesülünk az információhiánnyal (főként, hogyha nem állnak rendelkezésünkre a leltárkönyveket kiegészítő leírókartonok), és ez esetben sem vehetjük evidenciának a leírt adatokat. A leltári számból azonban megtudhatjuk, hogy mikor került a láda a gyűjteménybe; hogy egy együttes tagjaként érkezett a múzeumba, vagy csupán önmagában.⁹ A leírás és a méretek mankóként szolgálhatnak (de ismét hangsúlyozandó, hogy a méréseket szerencsés és ajánlott újra elvégezni), jó esetben pedig a ládák értéke is feltüntetésre került a leltárkönyvben, ez pedig gazdasági összefüggések vizsgálatát is elősegítheti.

A leltárkönyvek alapvetően hivatalos dokumentumok, amelyek hagyományos nyilvántartási formái a muzeális intézmény kulturális javainak. „A nyilvántartás célja az őrzött kulturális javak számbavétele, a tudományos meghatározásuk során feltárt eredmények, illetve a rájuk vonatkozó, később is folyamatosan bővülő, változó ismeretek rögzítése, a vagyon- és tulajdonvédelem, valamint a kulturális javak további

⁹ Ez csak abban az esetben igaz, ha például nem „régie leltározatlan anyag” földolgozásáról van szó, ezért minden esetben a „Megjegyzések” rovatot is figyelembe kell vennünk.

kutatói és közművelődési felhasználásának elősegítése.¹⁰ Az imént közölt jogszabályban olvashatjuk tehát, hogy a kulturális javak kutatói felhasználásának elősegítése is a leltárkönyvek célja – de úgy vélem, maguk a leltárkönyvek is képesek a kutatói felhasználást elősegíteni. Vagyis önmagukban olyan adatokat tartalmaznak, amelyek vizsgálatával, rendszerezésével mélyebb összefüggések tárhatók fel a műtárgyakról, tárgye gyűtésekről. Ez esetben, amikor a tárgyak megszólaltatása a cél, nagyon nagy jelentősége van a leírt adatoknak, és annak, hogy ezekből az adatokból milyen használható információkat tudunk kinyerni.

A kutatási szempontrendszer kifejlesztése és alkalmazása

Nagyon fontosnak tartom, hogy a leírás és elemzésen túl egy adott kontextusba helyezzük a ládakollekciót, és olyan oldaláról közelítsük meg a kutatást, amely képes újszerű adatokat hozni akár a néprajzi muzeológiai földolgozás, akár a bútorkutatás irodalmához, módszertanához. Mivel a cél a gyűjteményben található 44 láda minél teljesebb és részletesebb leírása, ezért szükséges volt egy ún. kutatási/leíró ív¹¹ kifejlesztése, amelynek segítségével a ládák paraméterei pontosan leírhatók, a följegyzett adatok pedig releváns módon összevethetők egymással. A kutatási ív létrehozásának célja a részletes és pontos leírásen túl az is, hogy a különféle összefüggéseket könnyebben föltárhatóvá tegye. Így egyrészt egy ládán belül is átláthatóan jelennek meg a különböző kapcsolatok (pl. technika és díszítmények viszonya), másrészt pedig a ládák között is egyszerűbben összevethetők az egyes adatok (pl. díszítmények összehasonlítása). Ehhez hozzátartozik még, hogy a ládán belüli és a ládák közötti hasonlóságok/eltérések a kutatási ív adatainak összevetésével komplex képet nyújthatnak a tipológiáról, a stílusosztályozásról is, mely jelen esetben fő feladatunk.

A kutatási ív megalkotása egyrészt a vonatkozó szakirodalom alapján¹², másrészt empirikus tapasztalatok által¹³, harmadrészt pedig külső szakmai segítséggel¹⁴ történt. Felépítése azt az elvet követi, hogy a minél egyértelműbben és egyszerűbben mérhető adatokat jegyezzük le először (méretek, anyag, állapot), majd pedig a finomabb részletek következzenek (díszítmények, kompozíció, feliratok) – utóbbi esetében már a leírás során is szükség van elemzésre és összefüggések keresésére (díszítmények ritmusa, motívumcsoportok). A ládák vizsgálata nagyrészt az ebben az ívben rögzítettek

10 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0200020.NKM 2014. 12. 26.

11 Szándékosan nem „leíró karton” elnevezéssel illetem a ládák fölméréséhez készített ívet. Ennek oka, hogy igyekeztem arra utalni, hogy ez nem a „hagyományos” értelemben vett múzeumi leltározási leíró karton, amely a leltárkönyvbe vezetendő tárgyaknak a leltárkönyvnl részletesebb leírását tartalmazza, hanem annál több információt tartalmaz, és funkciója is más, mint egy leíró kartoné.

12 Fáy 1994. 43–45., K. CSILLÉRY 2007. 31–39.

13 A ládák fölmérése során tapasztaltak alapján.

14 Nagy segítségemre volt a ládák fölmérése és a kutatási ív tökéletesítése során Takács Gergely néprajz MA II. szakos hallgatótársam, aki a korábbi faipari szakmai tanulmányai által szerzett tudás fölhasználásával értékes tanácsokkal látott el, és hatékonyabbá tette a munkámat. Ezúton is szeretném megköszönni áldozatos és a kutatást nagyban előrelendítő munkáját. Ezen kívül szeretném megköszönni a Makói József Attila Gimnázium 9-11. osztályos tanulóinak a ládák fölmérésében való közreműködésüket.

alapján történt, ám területi okok miatt jelen dolgozatban nem áll módomban az adatlap egyes pontjainak részletekbe menő bemutatására.

A MENYASSZONYI LÁDÁK STÍLUSTIPOLÓGIÁJA

Minden művészi alkotáshoz hasonlóan a tárgyi népművészet alkotásainak is megvan a művészi formájuk. A formák részekből, elemekből tevődnek össze, s ezek a formaelemek rendszert alkotnak. „A népi művész mindig bizonyos elvek szerint választja ki, hangolja össze a rendszerbe tartozó elemeket, alaki kifejező eszközöket. A műalkotás formaelemeinek a rendszerét stílusnak nevezzük.”¹⁵

„A bútorművéség stílusjegyei és változásai főleg a menyasszonyi ládákon tanulmányozhatók.”¹⁶ Mivel a makói múzeumban található menyasszonyi ládák tipologizálását korábban nem végezték el, így szakirodalmi adataink nincsenek a stílusosztályozásról, a szakmunkák csak említés szintjéig jutottak e tekintetben. Magára a makói stílusra történtek utalások, de azokat nem támasztották alá, a kijelentések illeténformán esetlegesek és nem egzaktak. Így célom, hogy empirikus úton tárjam fel a ládák szerkezetét, motívumkincsét stb., és így rendszerezem a tárgyakat. Az osztályozás szemlélete az, hogy a szerkezeti felépítéstől, tehát az alapoktól indul, és a színhasználat, majd a motívumvilág vizsgálatával mélyül el, végül pedig a ládák használatával csúcsonylik ki, amely már magától a formai elemzéstől független.

A következőkben áttekintem a leíró adatlap rovatainak összesített adatait, majd az egyes egységek egymással összefüggő viszonyait. Mindezeket azonban megelőzi egy előzetes csoportba sorolás a ládák mintázata alapján.

Mintázat

Az osztályozást a leglátványosabb elem, vagyis a ládák mintája mentén célszerű kezdeni. Ez ugyanis első ránézésre látható, és a különbségek is látványosak. Ennek alapján elmondható, hogy 27 láda képezi a legnépesebb csoportot, amelyek előlapján két tulipános faragványt láthatunk. A második csoportba 8 láda tartozik, ezek előlapján is két faragvány köré szerveződnek a minták, de a faragások ez esetben négyzet alakúak. Van továbbá egy csupán 4 ládát számláló csoport, amely darabjainak előlapjain a faragások boltívesek. (5 ládán jelenleg még nem kivehetőek a minták a kopások és átfestések miatt). Ezek a differenciák egyértelműen észrevehetőek; kimondhatjuk tehát, hogy háromféle alapstílust vagy stílusvariánst különíthetünk el – ezeket a továbbiakban *tulipános*, *négyzetes*, illetve *boltíves* elnevezéssel fogom illetni. De hogy melyiket hova tudjuk kötni, ahhoz mélyebb részleteiben is vizsgálnunk kell a ládákat.¹⁷

15 PLATTHY-RÓNAI 1982. 65.

16 http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/index_3.htm 2015. 04. 14.

17 Helyszűke miatt nem fognak megjelenni az alaptípus, méretek, az állapot, restaurálás, a kiegészítő alkatrészek, és az anyagok elemzései.

Szerkezeti illesztések, felépítés

A szerkezet tekintetében elmondható, hogy a korpuszt – minden esetben – ún. fecskéfarkas fogazással¹⁸ illesztették össze. *A fecskéfarkú sarokkötés egy bonyolultabb, időigényesebb illesztéstípus, nem minden asztalos tudja szépen, jól, vagy szereti egyáltalán megcsinálni. Az egyenes sarokkötés jóval egyszerűbb, az elkészítése is egyszerűbb, és nem annyira időigényes. Figyelembe kell venni azt is, hogy az adott bútor hol, hogyan lesz használva. A fecskéfarkas kötés sokkal strapabíróbb, a mozgatásoknak is jobban ellenáll, tartósabb, mint az egyenes fajta. Ezek miatt a fecskéfarkas kötéssel elkészített bútor drágább is lehet, hiszen több munkaóra és nagyobb szakértelem szükséges az elkészítéséhez.*¹⁹ Megvizsgálva a múzeum ládáinak illesztéseit, láthatjuk, hogy a ládák minden esetben ezzel a fecskéfarkú sarokkávakötéssel készültek, tehát időtálló, hosszú távon is jól használható bútort tudtak vele készíteni. Az azonban a kötések alapos szemrevételezése után látható, hogy nem minden kötés egyforma. Előzetes hipotézisem az volt, hogy ez jelenthet olyan különbséget, amellyel azonosíthatóvá válnak a ládákat készítő mesterek, de legalábbis megállapítható lesz, hogy mely ládákat készítette egyazon mester. Sajnos azonban ez a hipotézis szinte azonnal meg is dőlt. *A kötések külleme csak részben függ attól, mennyire ügyes a mester, aki készíti. Sokkal inkább függ az anyag minőségétől, a fa esetleges hibáitól, amelyekhez alkalmazkodni kell.*²⁰ Így a mesterstílusok beazonosítására inkább a festések, díszítések lehetnek alkalmasabbak.

„A sok láda között – eltérő méreteiken kívül – a lábmegoldások alapján lehet különbséget tenni.”²¹ Ez az állítás igaz a makói múzeum menyasszonyi ládáira is. A regionális irodalomban emlegetett hagymakertész-gabonás differencia éppen a lábmegoldásokban tűnik ki leginkább. Míg a gabonatermesztőkhöz kapcsolt ládák lábai tömzsik és robusztusak, addig a hagymakertészekhez kötött ládák lábai karcsúbbak, könnyedebbek. Utóbbi a társadalmi helyzetre is hivatott volt utalni a szakirodalom alapján – a hagymakertészek felfelé „pipiszkedtek”²² a társadalmi ranglétrán, akárcsak a ládák lábai. Ha ezt az állítást a jelenlegi kutatások még igazolni nem is tudják, annyi bizonyos, hogy a lábmegoldások alapján kategóriákat mindenképpen fel kell állítanunk.

Kor (a készítés ideje)

A makói múzeum menyasszonyi ládáit a 19. század folyamán készültek.²³ Pontos adataink abban az esetben vannak, ha úgynevezett *annós* ládával találkozunk, melyeken konkrétan feltüntették a láda készítésének, valamint a házasságnak az évét. A makói

18 http://issuu.com/bernatv/docs/faipari_szakrajz/2 2015. 04. 24.

19 Takács Gergely, 1988 – egyetemi hallgató szóbeli közlése

20 Takács Gergely, 1988 – egyetemi hallgató szóbeli közlése

21 PLATTHY-RÓNAI 1982. 124.

22 http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/index_3.htm 2015. 04. 29.

23 Tóth Ferenc, 1928 – nyugalmazott múzeumigazgató szóbeli közlése

múzeum datálható ládái így ezekben az években készültek: 1844²⁴, 1879²⁵, 1854²⁶, 1848²⁷, 1863²⁸, 1854²⁹, 1859³⁰, 1836³¹, 1847³², 1843³³, 1854³⁴, 1857³⁵, 1813³⁶, 1852³⁷, 1862³⁸. Ez a sorrend – mint látható is – nem kronológiai, hanem a leltározás éve szerint áll fel. Ez a felsorolási módszer jelen esetben praktikus, ám nem szolgál számunkra mélyebb információkkal, hiszen látszólag nincsen összefüggés a leltárba vétel és a láda készítésének éve között.

Érdeemes megnéznünk viszont, hogy növekvő sorrendben hogyan követik egymást a ládák készítésének évei: 1813, 1836, 1843, 1844, 1847, 1848, 1852, 1854, 1857, 1859, 1862, 1863, 1879. Ebből – ha nem is messzemenő és végérvényű, de – egy alapszintű, a későbbiekre nézve előzetes következtetést levonhatunk. Az látható, hogy a múzeumban található legkorábbi annós láda 1813-as, de ebből az évtizedből és a 20-as évekből sem maradt főtt datált láda. A szórás alapján látjuk, hogy az 1840-es években készült a legtöbb, évszámmal (és akár névvel is) ellátott bútordarab, de számos készült az 50-es, 60-as években is. Ezekből nyilvánvalóan használható eredményeket nem tudunk nyerni, de láthatjuk, hogy a 40-es években koncentráldott a ládák készítése, és ezért a későbbiekben feltétlenül foglalkoznunk kell a 19. századi makói házasságkötések körülményeivel.

A ládák díszítése³⁹

A ládák díszítményei, a minták elhelyezése, kompozíciói és a színek azok, amelyek a legkiterjedtebb vizsgálódást teszik lehetővé. Ebben a dolgozatban (mivel nem áll rendelkezésre az összes makói láda) a makói múzeum menyasszonyi ládái stílusosztályozásának csak egy metszetét van lehetőségem prezentálni. Ezért ebben ez egységben a 37 darab, a kutatási/leíró ív által felmért láda díszítményeinek elemzése fog szerepelni.

Vésés, faragás/festés

A vizsgált műtárgyak festett asztalosládák, így csak véséssel díszített láda az általam vizsgált kollekcióban nincs. Vannak vésett és festett ládák (ezek vannak többen), és vannak csak festett, vésett minta nélküliek is. A lemért 37 ládából 26 darab vésett és

²⁴ Leltári száma jelenleg még nem ismert.

²⁵ 69.70.1. leltári számmal jelzett

²⁶ 77.830.1. leltári számmal jelzett

²⁷ 78.321.1. leltári számmal jelzett

²⁸ 78.422.1. leltári számmal jelzett

²⁹ 78.475.1. leltári számmal jelzett

³⁰ 78.490.1. leltári számmal jelzett

³¹ 78.491.1. leltári számmal jelzett

³² 78.492.1. leltári számmal jelzett

³³ 79.181.1. leltári számmal jelzett

³⁴ 79.182.1. leltári számmal jelzett

³⁵ 80.389.1. leltári számmal jelzett

³⁶ 81.206.1. leltári számmal jelzett

³⁷ 90.33.1. leltári számmal jelzett

³⁸ 90.36.1. leltári számmal jelzett

³⁹ Az egy átfogó, összefoglaló képet kívánok adni a ládák díszítményeiről, a stílusosztályba sorolás keretében térek a díszítmények egyedi jellegeire.

festett mintával is rendelkezik, míg 11 láda csak festett, faragott minta nem látható rajtuk. Ezekon belül 30 olyan láda van, amely több szín felhasználásával díszített, és 7 olyan, amely egyszínűre van festve. Az egyszínű ládáknál még nem állapítottuk meg, hogy átfestés következtében lettek ilyenek, vagy eredetileg is egyszínűek voltak.⁴⁰

Díszítőelemek

A makói ládákon megfigyelhetők virágok (rozetták), indák és akantuszok (levelek). A magyar díszítőművészeti törvényszerűségeknek megfelelően⁴¹ a makói menyasszonyi ládákon is a virágminta a domináns, az indák ezeket kötik össze, a levelek pedig hézagöltő funkcióval bírnak. Ám érdemes megfigyelnünk e virágok típusait, ábrázolásmódjait. A Fáy Aladár által bemutatott motívumkezelés alapján ugyanis arra következtethetünk, hogy a polgári hatás – ha nem erőteljesen ugyan, de – megjelenik a makói ládák egy stílusvariánsán. Különösen a rózsaszzerű virág megszerkesztése utal a polgári jellegre, ugyanis nem teljesen stilizált, síkbeli virágok ezek, hanem kissé térbeli hatásúak. A makói ládák virágai csokorba rendeződnek, gyakran masnival átkötte – ez megint egy bizonyítéka lehet a polgári hatásnak.

Fontos kitérni a tulipánmotívumra, amely a rózsánál már stilizáltabb, síkabb módon ábrázolt. Nem csak a festésben, de a ládák nagy részén a faragványon is megjelenik a tulipán – gyakorlatilag a faragás adja meg a láda előlapjának (homloklapjának) szimmetriáját.

A róza és a tulipán mellett megjelennek név szerint nem teljesen beazonosítható virágok is – ezek a legstilizáltabbak. Az egyiket „liliom-szerű”-nek, a másikat „pamacs-szerű”-nek neveztem el. Az elnevezések pontos beazonosítására a későbbiekben apátfalvi ládatulajdonosok segítségére lesz szükség. (Ezek alapján pedig érdemes volna egy egységes terminológiát kialakítani – ha nem is országos viszonylatban, de legalább a makói ládákra vonatkozóan).

Ezen felül díszítőelemekként megjelennek a serleg/kehely, az álfíókon a festett álkulcslyukak, több esetben a masni.

Kompozíció

A díszítmények az egyes bútorlapokon eltérően vannak megkomponálva. Az elővagy homlok-lapon többféle kombinációval is találkozunk – itt koncentrálódik a díszítmény legjava, így többféle elrendezés is megjelenik, ez pedig az egyes ládák között különbségeket eredményez. Az előlapon a fő keretet a tulipán, négyzet vagy boltív alakú faragvány adja, amely szimmetrikusan komponált. Ezek mellett kétoldalt általában valamiféle indával kapcsolt futóvirágminta jelenik meg, amely – az előlap közepét véve viszonyítási pontként – tengelyesen tükrözött. A két faragvány között

40 Nem egyszínű ládák esetében látványosan megjelennek a polgári stílusváltás miatti átfestések. Itt a színek, minták is egyértelműen jelzik, hogy átfestés történt. Az egyszínű ládák esetében nem ilyen látványosak és nem ennyire egyértelműek, ezért lesz szükség még egy restaurátor szakértő véleményére is.

41 Fáy 1994. 48.

egy központosított⁴² minta található (serlegből előtörő virágcsokor vagy valami más virágkompozíció).

Az oldallapok mintája (ha van) központosítottnak tekinthető, hiszen ott egy koszorú jelenik meg, amely nem minden esetben szimmetrikus vagy tengelyesen tükrözött, és gyakran fordul elő a koszorú közepén egy önálló, indák és levelek nélküli virágminta. Ugyanez mondható el az annós ládáknál a tetőlap alján megjelenő koszorúról, amely a nevet és az évszámot foglalja magában.

A díszítmények elhelyezkedése

Annyi bizonyosan kijelenthető, hogy sem a hátlapon, sem pedig a láda korpuszának belsejében nincsenek sem festett, sem pedig faragott minták. Ennek praktikus okai vannak: a falhoz támasztva a hátlapon nem volt szükség díszítésre, sem pedig a láda belsejében, hiszen a tárolótérben kapott helyet a menyasszony kelengyéje, később pedig a ruhák. Ezzel kapcsolatban érdemes kiemelni, hogy a tárolóbútorok, s így a ládák a népművészeti fogalmak alapján a művészi és a nem művészi szféra határán találhatóak.⁴³ Ez azt jelenti, hogy elkülönül egymástól, de nem válik el élesen a társadalmi funkció⁴⁴ és a művészi jelentés.⁴⁵ A tárgyakon található díszítés és a használati érték alapvetően ellentétben áll egymással – minél inkább díszített a tárgy, annál kevésbé tudja betölteni eredeti funkcióját; s visszafelé: a használat veszélyezteti a tárgyra rakott díszítést. A díszítmények ugyanis használat közben nem érvényesülnek, gondoljunk csak egy festett tányérra.⁴⁶ Ha a tányérba levest öntünk, nem látható a díszítés, a forró leves és a kanál pedig hosszútávon elkoptatják a tányér mintáját. El kell gondolkodnunk azonban azon, hogy ez a törvényszerűség a bútorok esetében mennyiben igaz. Véleményem szerint a tárolóbútorok – s köztük a ládák – egyszerre funkcionálhatnak kvázi dísz tárgyként és tölthetik be rendeltetészerű funkciójukat. A díszítmények ugyanis a ládákon úgy helyezkednek el – mint a makói ládák példája is mutatja –, hogy amely felületen a benne tárolt tárgyakkal érintkezés áll fenn, ott nincsen díszítés, így nincs minek kopnia.⁴⁷ A külső, díszített részekben pedig nincs tárolás, így ott sem kopnak a mintázatok, a díszítmény is elláthatja funkcióját.

Ezekből az okokból (is) kifolyólag a makói ládákon a díszítmények az alábbi módon kapnak helyet: a homlokclapon minden esetben található minta – ez vagy vésés és festés, vagy csak festés formájában jelenik meg. Ez a láda legnagyobb, látható felülete, ez bír a leginkább reprezentatív értékkel. A fő motívumok az előlapon (homlokclapon) kapnak helyet.

Az oldallapokon nem minden esetben fordulnak elő minták, de ha igen, akkor a homlokclapon található minták variánsai jelennek meg, általában koszorú formájában. Ilyen koszorúforma figyelhető meg a tetőlapok belső mintázatánál, ha van

42 Tehát egy középpontból kiinduló, nem feltétlenül tengelyesen tükrözött vagy szimmetrikus motívum.

43 HOFER-FÉL 1975. 7.

44 HOFER-FÉL 1975. 7.

45 HOFER-FÉL 1975. 8.

46 HOFER-FÉL 1975. 11.

47 Sőt, arra is van példa, hogy újságpapírral bélelték ki a láda belsejét, valószínűleg védelem céljából.

feltüntetve név és évszám. A ládák tetőlapjának külső oldala a láda alapszínével meg egyező színűre van festve, mintát (látszólag) itt sem helyeztek el.

Érdemes azonban kiemelni még, hogy a fiókon, illetve az álfiókon minden esetben látható festés. Ennek motívumköre azonban némileg eltér a láda homloklapján találhatóktól (lásd lentebb).

A díszítmények elhelyezkedésével kapcsolatosan említsük meg a „puszták” és díszítmények viszonyát.⁴⁸ Ha figyelmesen megnézzük a makói ládák díszítését, látható, hogy arányosan helyezkedik el a kettő. Nincs minta mintára halmozva, a „háttér” engedi érvényesülni a díszeket és fordítva. A sok és sokféle elemből álló díszítmény így nem tűnik túlburjánzóknak.

A díszítmények ritmusa

Ez az alfejezet azt hivatott bemutatni, hogy a ládák egyes részeinek díszítményei milyen viszonyban állnak egymással. A lemért ládák alapján elmondható, hogy az előlap díszítménye nem egyenlő más bútorrész mintáival. A jobb és bal oldallapok mintázata azonos egymással, és hasonlítanak a homloklap mintájához, hiszen az azon található motívumokat használják fel a díszítéshez. A belső tetőlap díszítésének alapja eltérő a többitől, a koszorú pedig hasonló az oldallapokon található koszorúkhöz. Külön kiemelendő még a fiókok, illetve az álfiókok díszítése, hiszen azok többnyire sormintát követnek, amely másik bútorlap mintázatához nem hasonlít.

Motívumkör

Itt azokat a jellegzetes motívumokat vesszük számba, amelyek megtalálhatók a díszítményben – tehát az indákat, virágokat és akantuszokat. Mindhárom motívum jelen van a ládákon, de eltérő hangsúllyal.

Az indák inkább összekötő, semmint hézagöltő funkcióval bírnak, hiszen csak ott jelennek meg, ahol van virág is, amihez tudnak csatlakozni. Az indák tehát nem töltenek be minden üres felületet, inkább virágszárként fordulnak elő. Az elő/homlokloklapon a csokorba kötött virágoknál egyértelműen a virágszár a domináns, amely tehát funkcionálisan jelenik meg; a faragványok melletti virágfüzér esetében összekötő szereppel bír az inda, míg az oldallapok és a belső tetőlap koszorúi esetében maga az inda is ellát díszítő funkciót a virágokat összekötő mellett.

A levelek (akantuszok) a virágszáron jelennek meg funkcionálisan.

A virágok a legváltozatosabb díszítménycsoport: látható a tulipán, a liliom, a pacs, a gyöngyvirág, a szegfűszeg, a rózsza – mind kivehető, felismerhető alakban. Ezeket túl olyan virágok is szerepelnek a díszítményben, amelyek stilizáltságuk miatt már csak pusztán díszítő funkcióval bírnak, konkrét virágfajta nem jelölnek.

Jellegzetes motívum még ezeken kívül a serleg/kehely, amely református szimbólumnak is tulajdonítható,⁴⁹ ám számításba kell vennünk, hogy az apátáknak neve-

⁴⁸ Fáy 1994. 74.

⁴⁹ <https://docs.google.com/presentation/d/1bF0Rz7kxHRPwSPx-0SuCafkZPg2GQRCnjcDLqRtMHU8/edit?pli=1#slide=id.i71> 2015. 04. 23.

zett ládákon is megjelenik. Tehát vagy valóban református szimbólumként jelent meg először, és az apátfalvi ládákon csak mint divatelem funkcionál, vagy egyáltalán nincs vallási töltete. Annyi azonban bizonyos, hogy a ládákon a virág tartójaként, mintegy vázaként szerepelnek a kelyhek.

Motívumcsoport

Ez jelenti azokat a motívumokat, amelyek az egyes ládaelemek jellegzetes díszei. Így az oldallapok és a belső tetőlapok sajátos motívumcsoportja a koszorú, a fiókoké/álfiókoké a sorminta (virágok, levelek és indák együttese), a homloklapé egyrészt a faragvány (a tulipán, négyzet vagy boltív alakú), másrészt a csokorba kötött, masnival díszített virágegyüttes. A belső tetőlapon pedig megjelenhet a láda más elemein nem föllelhető háttérfestés, ami négyzetrácsos-apróvirágos minta.

Színezés

Lényeges elkülöníteni 3 csoportot: az alapszínezést, a díszítmények (rajzok) színeit, valamint a kontúrok színeit.

Alapszínezésben domináns a kék (17 láda), a második leggyakrabban használt szín a piros (10 láda), előfordul még a zöld (8 láda) és a barna is (2 láda). Érdekes megemlítenünk, hogy valószínűleg a négyzetes és a boltíves mintázatú ládák (8 és 4, összesen 12 darab) apátfalviak, és ezek a ládák kék alapszínűek.⁵⁰ Apátfalva népművészetében pedig kitüntetett szerep jut a kék színnek – egészen pontosan él az „apátfalvi kék” elnevezés is.

Díszítőszínek közül legnépszerűbb a piros (24 ládán fordul elő), a levelek és indák miatt a zöld (19 ládán), megjelenik még a sárga (12 ládán), a fehér (11 ládán), a kék (11 ládán), a barna (3 ládán) és a fekete (1 ládán). Ezek a színek javarészt a virágok és a levelek, indák színei. Kontúrok közül megjelenik a sárga (6 esetben), a piros (2 esetben) és a kék (1 esetben).

Ahhoz, hogy a Fáy Aladár által is említett színelemzést megtehesük⁵¹, pontosan meg kellene határoznunk a ládákon megjelenő színeket egymástól függetlenül, hiszen ahogyan a szakirodalomban is olvashatjuk, a különféle intenzitású és sötétségű színek egymás erejét tompíthatják vagy növelhetik. Így jelenleg csak a látottak alapján vonhatunk le előzetes következtetéseket. Az nyilvánvaló, hogy a tulipános faragvánnyal díszített ládák színhasználata jóval erőteljesebb, mint a négyzetes vagy a boltíves faragással ékítették, amely jelezheti az eltérő ízlést, igényt vagy a festést végző személyének különbözőségét. A Csilléry Klára által is emlegetett „erőteljes színesedés” a makói stílus fémjelzője lehet, míg a visszafogott szín- és mintahasználat talán az apátfalvi ládák sajátja.⁵² Természetesen nem vonhatunk le messzemenő kö-

50 A boltíves faragvány a hódmezővásárhelyi ládákon is megtalálható, így kérdés, hogy ezek vásárhelyi stílusú ládák, vagy ottani hatásra készültek Makón.

Lásd: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/img/3-320j.jpg> 2015. 04. 26.

51 Fáy 1994. 98.

52 Ez még nem egy valid állítás, csupán feltételezés, bár vannak színes apátfalvi ládák is, de mindenképpen eltérnek a makóiaktól.

vetkeztetéseket ennyi adatból, de lehetséges, hogy a színezésbeli különbözőség mögött társadalmi okok húzódnak.

Érdeemes azonban megfigyelnünk a színhasználatot. Ugyan pontos árnyalatokat és sötétségi fokot elkülöníteni nem tudunk, az azonban látható, hogy mind az alapszínnek, mind pedig a díszítmények domináns színei főszínek. Ezek letisztultságot, egyszerűséget jeleznek, de együtt alkalmazva erőteljes hatást is képesek kelteni. Fontos kiemelni, hogy kontúrszín ritkán jelenik meg, de akkor is a sárga a legjellemzőbb. Ez pedig azért lényeges, mert – ahogyan Fáy Aladárnál is olvashattuk – a sárga világitóerővel rendelkezik, így kontúrszínként alkalmas felületek, minták, motívumok, valamint más színek egymástól való elválasztására.⁵³

Feliratok

E tekintetben 2 nagyobb csoportot különíthetünk el: a szöveges és a dátumos feliratokat. Azonosság a két csoport között, hogy ha megjelennek a ládán, akkor kizárólag a láda tetőlapjának alján helyezkedhetnek el – tehát csak a láda felnyitásával válnak láthatóvá. Különbőség, hogy név önmagában nem szerepel a ládákon (csak évszámmal együtt), dátum azonban névvel vagy akár anélkül is föl lehet festve a ládák tetőlapjára.

Az annós ládákon – mint a nevük is mutatja – évszám szerepel, előfordul, hogy nem csak az év, de a hónap és a nap is feltüntetésre került. Az évszám mellett szereplő név pedig a láda tulajdonosának, a férjhezmenő lánynak a neve. Évszámot 13 ládán találunk (ez látható a ládák készítési idejét taglaló egységben is).

Jellegzetes stíuselemek

Az egyes díszítőelemeken túl megfigyelhetőek olyan speciális mintakapcsolatok, amelyek egy állandó kompozíciót alkotnak, és több ládán is megjelennek. Célzerű ehhez a legváltozatosabb és legtöbb motívumot magába foglaló bútorrészt megvizsgálni – ez esetben ez a homloklap és annak díszítményei. Főként a tulipán, a négyzet és a boltív alakú faragványokban található mintacsoportokat érdemes vizsgálni, hiszen ezek adják meg a díszítmény jellegzetességét.

1. A faragványban a virágok (tulipán, gyöngyvirág, szegfű) csokorba rendeződnek, ezeket egy 7, pipacsszerű virágból álló kompozíció fogja össze.
2. A csokrot 1 nagyobb virág fogja össze középtűt.
3. A csokorból 2 nagyobb (pamacsszerű, valószínűleg pipacs) virág hajlik oldalra. Egymás fölött 3-3 virág kap helyet.
4. A láda díszítménye csak faragással készült – a tulipán és a levelek úgy törnek elő a nagy tulipánfaragvány alsó részéből, mint szökőkútból a víz.
5. Egy serlegből 3 pipacs tör elő, abból pedig tulipán, gyöngyvirág és egyéb, stilizált virágok lógnak alá.

⁵³ Fáy 1994. 98.

6. 3 pipacs foglal keretbe egy csokrot.

7. A csokor vázából burjánzik elő.

Régi stílus – új stílus?

Stílus-meghatározás tekintetében nem feledkezhetünk meg arról, hogy megvizsgáljuk, fennáll-e a stílusváltozás lehetősége. Fontos meghatároznunk azonban, mit értünk „régiről”, és mit „újra” stílus alatt. A klasszikus értelemben ez történelmi időbeli változást jelent, a szakirodalomban is így találkozunk a jelenséggel: „[...] a népművészet egyes ágaiban és műfajaiban nagyjából a 18. sz. előtt kialakult a több-kevesebb mértékben az utóbbi időig fennmaradt műfaji, tartalmi-formai, ill. szerkezeti és előadási sajátosságok összessége. Az utóbbi egy-két évszázadban fokozódó gyorsasággal váltja fel az új stílus.”⁵⁴ Jelen esetben azonban ezt a kifejezéspárt egy viszonyrendszerben kell értelmezni. Arra próbálok választ találni, hogy a makói ládafestő stíluson belül beszélhetünk-e egy korábbi, illetve egy későbbi stílusról: tehát végbement-e a bútordekorációban valami fejlődés, változás. Ehhez előbb csoportosítanunk kell a fentebb is tárgyalt stíluselemeket, és össze kell vetnünk az ismert készítési évszámokkal.

Ezek alapján elmondható, hogy az 1. csoport stíluselemei az 1840-es és a korai 1850-es évekre datálhatók. A 3. csoportba tartozó ládák a késői 1840-es és a késői 1850-es évekből származnak. Az ismert évszámok alapján legkésőbbi fejlemény a vázából előburjánzó csokor lehet (1879). Egyelőre nagy merészség volna kijelenteni, hogy a pipacsok számának csökkenése jelezhet valamiféle stílusváltást, mindenesetre ebből a metszetből az látható, hogy a korábbi darabokon több, de kisebb virág és pipacs figyelhető meg. Az idő előrehaladtával a számuk csökken, méretük megnő, a vázából előtörő, burjánzó verzióban pedig eltűnni látszik, de mindenképpen polgárabb, kevésbé stilizált alakot ölt.

KONKLÚZIÓ

A makói múzeum menyasszonyi ládái és díszítőmotívumai című dolgozat célja az volt, hogy egy átfogó képet adjon és adatokat szolgáltatson a makói menyasszonyi ládák stílusmeghatározásához, és előkészítse a további, a makói menyasszonyi ládák monografikus szintű feldolgozására irányuló kutatásokat. Ahhoz azonban, hogy ez megtörténhessen, a tipológia tekintetében is szükségesek további vizsgálódások, a jelen dolgozatban foglalt adatok és eredmények csupán egy kimerített képét adják a menyasszonyi ládák stílusosztályozásának – a rendelkezésre álló ládák feldolgozása ugyan megtörtént, ám a részletek árnyalása csak a többi⁵⁵, makói stílusú menyasszonyi láda részletes vizsgálatával lesz lehetséges.

Az összegzésben azokra a kérdésekre kísérlem megadni a választ, amelyek a bevezetőben problémaként megfogalmazódtak, ezt pedig az elemző fejezetben bemutatott

⁵⁴ <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-878.html> 2015. 04. 26.

⁵⁵ A Hódmezővásárhelyen, Szegeden föllelhető ládákat beleértve.

eredmények összevetése útján fogom megtenni. Végül a kutatás további lehetőségeit vázolom fel.

Kérdések és válaszok

Volt-e/van-e tipikus makói bútorfestő stílus?

A szakirodalmi adatokból kiindulva, valamint az elvégzett felmérések alapján látható, hogy a ládák rendelkeznek jellegzetes, máshonnan származó ládaktól eltérő motívumkinccsel.⁵⁶ Arról, hogy pontosan kik festették a ládákat, egyelőre még csak sejtéseink vannak. *A ládákat nagy valószínűséggel az asztalosfeleségek festették.*⁵⁷ Biztosabb adatokhoz így levéltári kutatások vezethetnek. Az összegyűlt és rendszerezett adatok alapján azonban már most megállapítható, hogy a Csilléry Klára által emlegetett *makói stílus* létezik, méghozzá igen változatos formában.

Mik (voltak) a jellegzetes jegyei?

A legjellegzetesebb motívumok: elsősorban a tulipán alakú duplafaragvány a homloklapokon, és a csokorba szedett virágok a faragványokon belül.⁵⁸ A díszítményeken érezhető a polgári hatás, több virág is szinte háromdimenziós módon jelenik meg. Jellegzetességek a tiszta, főszínek használata, amelyek erőteljes, de mégis harmonikus hatást keltenek. A legváltozatosabb fő díszítmények a homlokapon jelennek meg, ezek motívumainak variánsai fedezhetők föl az oldallapokon (amennyiben megjelenik minta) és az annós ládák belső tetőlapjainak koszorúin. A fiókok, álfiókok motívumköre sajátos, többnyire indák, akantuszok láthatók, sorminta formájában. A minták és a „puszták”, vagyis a díszítés nélküli felületek olyan arányban állnak egymással, hogy mindkettő megfelelő művészi hatást tud kifejezni, ezáltal letisztult, kiegyensúlyozott képet alkotnak. A magyar díszítőművészetre jellemző törvényszerűségek (például a virágok, indák, akantuszok aránya, vagy a díszített és díszítetlen terület viszonya) a makói ládákon is érvényesülnek.

Köthetők-e mesterekhez az egyes stíluselemek?

A stíluselemzés során ezzel kapcsolatban merült fel a legtöbb kérdés, amelyek megválaszolásával egyúttal még továbbiak is megfogalmazódtak. A szerkezeti illesztések vizsgálata alapján kimondható, hogy egyfajta kötéssel (fecskefarkas sarokkávakötés) dolgoztak az asztalosok a korpusz tekintetében. Megállapítottam azt is, hogy ezek a kötések minimális tekintetben eltérnek egymástól. A szakemberrel folytatott beszélgetés során azonban kiderült, hogy a szerkezeti illesztések ugyan függenek az azokat

⁵⁶ Elég ránézünk a szegedi ládára, és látható a különbség:

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/img/3-320k.jpg> 2015. 04. 26. A szeremlei (Bács megye) láda is látványosan eltér a makóitól: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/img/5-320y.jpg> 2015. 04. 26.

A makói színháználában is merőben eltér a hódmezővásárhelyitől:

http://szeged.hir24.hu/Root/Shared/Galleries/2012_07/Belyegkiállítás-az-Alfoldi-Galeriában/vasarhelyi-belyegkiállítás3.jpg?action=Image540.img 2015. 04. 26.

⁵⁷ Tóth Ferenc, 1928 – nyugalmazott múzeumigazgató szóbeli közlése

⁵⁸ A tulipán alakú faragványok a későbbi ládákon már kontúros festés formájában jelennek meg.

készítő asztalos tehetségétől, szakmai jártasságától, s előzetes hipotézisként ezek men-
te elképzelhetőnek is tartottam, hogy a kötések alapján beazonosíthatóvá válnak
a ládák készítői; ám arra is fény derült, hogy az illesztések megmunkálása sokkal
inkább függ a faanyagtól, a szerszámoktól és a megrendelő igényeitől. Ezek alapján
tehát nem váltak könnyebben visszakereshetővé a mesterek, az azonosításhoz egyéb
forumokra (például levéltár) és egyéb dokumentumokra (a ládák tulajdonosainak
adatai, ha vannak valamiféle olyan irományok, amelyek a ládák megrendelésére utal-
nak) lesz szükség.

További lehetőségek

Mint a fentiekből is kitűnik tehát, a megválaszolt kérdések további, megválaszolatlan
kérdéseket szültek, amelyekre azonban a megfelelő módszerrel kivitelezett kutatással
felelni lehet.

A továbbiakban a társadalmi meghatározottságú problémák és kérdéskörök a le-
véltárba vezetnek, s az ottani kutatás keretében erős mikrotörténeti adatgyűjtésre és
elemzésre lesz szükség. Elengedhetetlen emellett a tárgyak még mélyebb, és szak-
ember által még inkább felügyelt, támogatott elemzése, amely által árnyalhatóbbak
lesznek egyrészt a szerkezettel kapcsolatos kérdések (asztalosmester, faipari szakem-
ber munkája szükséges), másrészt a festésekkel, korróziókkal kapcsolatos problémák
(szakrestaurátor segítsége szükséges). Ezeken túl felmerült bennem a gondolat, hogy
– mivel a motívumelemzések irodalmi is képzőművészeti alapokon nyugszanak –
képzőművész szakember bevonása is érdemes volna, akár a díszítmények elemzésének
elmélyítésében, akár a színek pontos meghatározásában, akár a minták megkompo-
náltságának kérdésében.

A tárgykutatáson és a források körének kibővítésén túl ajánlatos lenne (a leltár-
könyvek alapján visszakereshető) egykori ládahasználók felkeresése, illetve mai láda-
tulajdonosok megszólaltatása, hiszen a tárgyak elemzése csak bizonyos szintig képes
információt szolgáltatni számunkra. Izgalmas irányba terelheti a kutatást, s egyúttal
a történeti ívnek nem csak az elejét, de a végét is megrajzolná, ha készülhetnének in-
terjúk olyan mai ládatulajdonosokkal, akik nem „rég”i” ládát örököltek, hanem ma, a
21. században készítették és használnak makói stílusban megalkotott bútordarabot.

IRODALOM

FÁY Aladár

1994 *A magyarság díszítő ösztöne*. Budapest: Püski Kiadó Kft.

FEJÉR Gábor

1992 Kormeghatározó feltárás menyasszonyi lánán. *Néprajzi Értesítő* LXXIV. 121–131.

1994 Az apátfalvi festőasztaloság kialakulásának kérdéséhez. In: Novák László szerk.: *Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére I.* (Studia Comitatus 33.) Szentendre: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 131–140.

FÉL Edit

1963 Régi múzeumi tárgyak megszólaltatása új gyűjtésekkel. *Néprajzi Értesítő* 45. 81–90.

HOFER Tamás – FÉL Edit

1975 *Magyar népművészet*. Budapest: Corvina Kiadó

K. CSILLÉRY Klára

1990 Bútorművesség. In: Juhász Antal szerk.: *Csongrád megye népművészete*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 105–142.

2007 *Az ácsolt láda. Összegyűjtött tanulmányok*. (Series Historica Ethnographiae 13.) Budapest: Néprajzi Múzeum

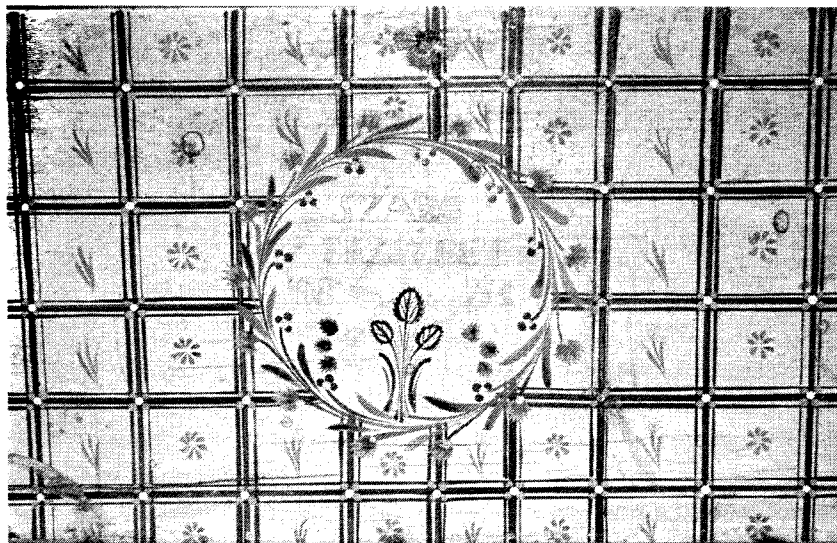
PLATTHY György – RÓNAI Béla

1982 *Népművészet. Tanárképző főiskolai tankönyvek*. Budapest: Tankönyvkiadó

ADATKÖZLŐK

Takács Gergely (1988. Zirc) – egyetemi hallgató

Tóth Ferenc (1928. Makó) – nyugalmazott múzeumigazgató

1. kép

Szabó Erzsébet menyasszonyi ládjájának részlete 1854-ből. A kép a belső tetőlap díszítményét ábrázolja – a rácsozások festés az 1850-es években vált divattá a makói ládák körében

2. kép

Robosztus, fiókos láda rövid lábakkal, tulipános faragvánnyal, erőteljes színezéssel. A József Attila Múzeum egyik legkorábban gyűjtött (1969), de legkésőbbi készítésű (1879) ládája